

De Geschiedenis van Westzaan opnieuw beschreven

Deel 36

door **WILLEM TIP**

Brandgevaar

De Zaanse houten huizen zijn niet veel brandgevaarlijker dan de stenen gebouwen in de steden. De zware balken van de houtconstructie verbranden zelfs nooit in hun geheel. Daarvoor zijn ze te dik. Het zijn vooral de rieten daken en de open vuurplaatsen die de overheid zorgen baren. Die worden daarom al spoedig, halverwege de Gouden eeuw verboden.

Desondanks hoort men nog geregeld van grote branden. Een brand in een huis heeft, zeker bij rieten daken, vrijwel altijd gevolgen voor de omgeving. In 1664 verbranden in Jisp honderd huizen tegelijk, in 1702 verwoest het vuur in Krommenie zeventig huizen en de Doopsgezinde Vermaning.

Westzaan blijft voor grote rampen als in Jisp en Krommenie gespaard. Niettemin legt vrijwel elke brand meerdere huizen tegelijk in de as. Voor molens, andere bedrijven en pruthuizen (opslagplaatsen waar het afval van oliemolens kan bezinken) moet de brandweer eveneens geregeld uitrukken.

Branden

Enkele Westzaanse branden uit de zeventiende en achttiende eeuw:

- Op 6 december 1665 verbranden ettelijke huizen;
- op 14 oktober 1707 een houtzaagmolen aan het Zuideinde;
- op 24 juli 1724 twee huizen aan de Middel;
- op 10 augustus 1725 en 5 augustus 1728 de metaalgieterij van Albert de Boer;
- op 16 juli 1737 twee huizen aan de Weelsloot;
- op 25 juli 1741 zes huizen, waarbij een kind om het leven komt;
- op 19 januari 1753 de blauwselmolen;
- op 27 november 1772 pelmolen De Jongeling;
- op 3 augustus 1777 papiermolen Het Varken;
- op 6 september 1779 snuifmolen De Dolfijn en molen De Troffel
- op 20 maart 1780 het pruthuis van burgemeester Tip;

Houtzaagmolen de Herder - Leiden. De oorspronkelijke molen De Herder (Leiden) stamt uit 1753, maar verbrandde door bliksemvlag in 1884.

- op 22 februari 1785 snuifmolen De Kwikstaart.

Dat God genadelijk gelieve te verhoeden

De 'Beschrijvinge van de orders en Maniere van 't Blussen van de Brant, die tot Westzanen (dat God genadelijk gelieve te verhoeden) zouden moge komen te ontstaan' van 5 januari 1696 laat weinig aan het toeval over.

Op verschillende plaatsen in het dorp heeft men spuiten opgesteld. Om de brandweertlieden tot 'meerder iever en vigilantie' aan te sporen, krijgen 'de Bedienaars van de Brantspuijten, die hare Spuijten, de eerste, tweede, derde alsmede de vierde bij den Brant ter gang brengen' een beloning. In volgorde mogen ze 25, 15, 10 of 6 gulden verdelen.

De spuitgasten die pas verschijnen nadat de brand is geblust, moeten daarentegen een boete betalen. Evenals de brandweertlieden die zich in het geheel niet laten zien. Bij nacht onderscheidenlijk 10 en 15 stuivers. Bij dag 5 en 10 stuivers. Eenmaal in het jaar, op Hemelvaartsdag, worden de verzamelde boetes onder alle brandweertlieden weer uitgedeeld.

Opentlijk den Brant op straat uit roepe

De burgers hebben ook hun verplichtingen. Wie bij zich thuis een brand ontdekt, is verplicht 'op een boete van 10 gulden, opentlijk en eer als alle andere den Brant op straat uit te roepe; ten einde niemand sou trachten de selve te heelen ofte te ver-swijgen, om middelwyl te sekerder zijn goederen te bergen en daer door sijne buren in meerder perijkel (gevaar) te stellen'. Bij nachtelijk brandgerucht moet iedereen zijn 'Lantare met een brandende kaers daer in, opentlijk' buiten de deur hangen en brandgereedschap

klaar houden.

En als er 'niet Volk genoeg van de bediendens van de Spuijten present waren, so vermogen dan de Commandeur en Brant-Meesters een ijegelijk van degeene die sij aldaer ledig vinden staen, tot hulp versoecken, die zulks niet sullen mogen weijgeren, op verbeurte van den Hoet ofte opperste kleed dateljk af te nemen'.

Rammelen, Kloppen, Trekken, Stoten

Het volksvermaak op Luilak en bij de jaarwisseling is niet altijd ordelijk. In 1745 blijkt het binnen de Banne nodig, te gebieden 'dat ook niemand sonder onderscheid van tijd en dus ook niet tegen de Pinxtertijden op de zogenaamde Luijlaks Nagten zal vermogen Tuijnen, Hoven, Geboomtens, Moolens, Huijsen, Stoepen, en wat dies meer is te beschadigen, Deelen of Planken van de Weegen te werpen, Steenen uit de straat te trekken, aan Deuren en Vensters van de Huijsen of aan de Schellen buiten noodzaak te Rammelen, Kloppen, Trekken, Stoten, ook niet te Roepen, Schreeuwen of enig misbaar te maken, op de boete als vooren' (42 stuivers, ongeveer twee daglonen, de hoogste

boete die het Westzaanse gerecht zelf mag eisen).

Tegelijk gebiedt men 'dat ook niemand zal vermogen sonder onderscheid van tijd en dus ook niet op de Laeste Dag van 't Jaar, of op Nieuw-Jaarsdag in de Herbergen of op 's Heeren Weegen te Schieten, Voetzoekers te goijen, Kruijt aan te steeken, op de Boete als vooren'.

Gelagenzetteren en bakkers

Het aantal herbergen en tapperijen is in de Zaanstreek niet overmatig groot. In 1811 telt men slechts 18 herbergiers en 8 tappers, samen ongeveer één per duizend inwoners. Dat is veel minder dan in de rest van het Noorderkwartier. Westzaan heeft de gehele achttiende eeuw zelfs niet meer dan twee taveeren. Het dorp ligt daarmee ver onder het Zaanse gemiddelde. Toch houdt de Banne de vestiging van nieuwe tapperijen graag strak in de hand. De bestuurders willen daarmee voorkomen dat 'tapneering (wordt) gedaan en gelagen (worden) gezet, zonder eenig onderscheid van straten en plaatzen en overal daar het den herbergiers en gelagenzetteren slegts' goed dunkt.

Meer zorgen baart het aantal bakkers. Bakkers heeft de Zaanstreek in overvloed. In 1811 telt men er niet minder dan 6,8 per duizend inwoners. Rekening houdend met 3,8 inwoners per huis is er een bakker voor elke veertig huizen. Daarmee komt de Zaanstreek ruimschoots uit boven het gemiddelde van het Noorderkwartier. Daar heeft men 6,3 bakkers per duizend inwoners. Verschillende bakkers wonen bovendien zo dicht bijeen dat ze niet in staat zijn 'voor zich en hunne familien het noodige bestaan te bezorgen'.

Beperkende voorschriften vaardigt de Banne uit in 1731 (herbergiers) en 1740 (bakkers). Ze worden echter onvoldoende nageleefd. Daarom krijgen Schout en Schepenen in 1773 toestemming om hoge boetes te mogen opleggen aan de herbergen en bakkers die zich zonder 'consent van de regenten van ieder plaats' vestigen. De boetes zijn aanmerkelijk hoger dan de 42 stuivers die het Westzaanse gerecht voor andere overtredingen maximaal mag opleggen. Een ongeoorloofde herberg is 25 gulden per dag schuldig, een ongeoorloofde bakkerij niet minder dan 200 gulden.